

пізнання і відкриттів, постійне створення ситуації успіху – ось складові самореалізації учня в освітньому середовищі.

Для цього вектор діяльності повертати на виховання готовності кожного учня до вирішення власних задач визначення свого місця в житті, успішного розвитку і реалізації своїх нахилів і інтересів.

Основу педагогіки партнерства становлять суб'єкт-суб'єктні стосунки між учасниками освітнього процесу, а їхня співпраця ґрунтується на толерантній взаємодії. Така взаємодія є ефективною для освітнього процесу, оскільки зберігає за вчителями функцію управління, водночас надаючи учням можливість діяти самостійно і творчо. Основна відмінність нового Стандарту початкової освіти – це орієнтованість на здобуття учнями компетентностей, а не лише знань. До одних із ключових компетентностей належать громадянські та соціальні компетентності, пов'язані з ідеями демократії, справедливості, рівності, прав людини, добробуту та здорового способу життя, усвідомлення рівних прав і можливостей, що передбачають співпрацю з іншими особами для досягнення спільної мети, активність у житті класу і школи, повагу до прав інших осіб.

Хочеться звернути увагу, що настанова на партнерство у школі міцно закорінена ще в національній педагогічній традиції. За системою В. Сухомлинського, виховання особистості має здійснюватися через триаду «школа – сім'я – громадськість». Однак слід розуміти, що діти, підлітки та батьки можуть мати специфічні потреби. Ми маємо чітко навчитися виявляти ці потреби, адже люди часто не розуміють, що потребують допомоги.

Педагогам потрібно знати про сім'ї, які потребують соціально-педагогічної підтримки та вміти своєчасно і екологічно її надавати. А в разі необхідності знати, до яких спеціалістів, служб перенаправити людей.

Висновки. Проаналізувавши вище викладений матеріал можна стверджувати, що сьогодення вимагає переосмислення ролі вчителя, потрібні постійний діалог і багатостороння комунікація між усіма учасниками освітнього процесу. А це можливо лише за умови оновлення професійного мислення і відповідних цілеспрямованих дій: постійного аналізу власної педагогічної діяльності; орієнтації на самоосвіту як власну цілеспрямовану пізнавальну діяльність; відстеження результативності своєї роботи та розуміння того, що кожен учень – це унікальна й неповторна індивідуальність.

Головною передумовою їх роботи виступає довіра до учнів, на ній ґрунтується співпраця з батьками, громадою, а також необхідно навчитися цінувати багатоманіття, поважати інших, уміти працювати в колективі. Успіх можливий лише за умови поваги та взаємодії одного з одним.

Педагогіки партнерства як окремий напрямок в педагогічній галузі, тільки набирає обертів та є надзвичайно актуальною для подальшого теоретичного і практичного вивчення в умовах Нової української школи.

Список використаних джерел

1. Артемова В. Історія педагогіки України: Підручник. К. : Либідь, 2006. 424 с.
2. Запорожцева Ю.С. Основні принципи та критерії ефективного партнерства учасників освітнього процесу. URL : <https://conf.zippo.net.ua/?p=77>
3. Концепція «Нова українська школа» URL : <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>
4. Освіта України в умовах воєнного стану. Інноваційна та проєктна діяльність : Науково-методичний збірник / за заг. ред. С.М. Шкарлета. Київ-Чернівці «Букрек». 2022. 140 с.
5. Соціально-педагогічні умови співпраці навчального закладу з батьками як фактор підвищення якості освіти / укладач Замулко О.І. Черкаси, 2016. 258 с.

УДК: 519.365.78-231.167(12)

Ольга Вовченко
м. Київ

СТИГМАТИЗАЦІЯ ОСІБ, ПОВЕРНЕНИХ З ПОЛОНУ, ЩО ВИХОВУЮТЬ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

Публікація розкриває проблему «соціальних ярликів» та маркування особистості за певною ознакою, зокрема військовополонених та їх становище у соціумі після повернення з полону, адаптації, реабілітації та соціально-психологічного відновлення. Акцент здійснено на поверненні військовополонених до сім'ї та вихованні дітей з особливими освітніми потребами. Стигматизації як негативного явища за умов війни.

Ключові слова: дитина з особливими освітніми потребами, військовополонений, полон, війна,

стигма, стигматизація, маргіналізація, соціальний ярлик.

The publication reveals the problem of "social labels" and the labeling of an individual by a certain characteristic, in particular, prisoners of war and their position in society after returning from captivity, adaptation, rehabilitation and socio-psychological recovery. Emphasis is placed on the return of prisoners of war to their families and the education of children with special educational needs. Stigmatization as a negative phenomenon under conditions.

Key words: a child with special educational needs, a prisoner of war, captivity, war, stigma, stigmatization, marginalization, social label.

Вступ. На сучасному неоднозначному, динамічному та, часом, критичному етапі розвитку українського суспільства актуальним є вивчення нових соціальних явищ та процесів. Зокрема, зростання соціальних бар'єрів між різними особами, групами осіб, особою та групою тощо. У зв'язку з цим особлива увага психологів спрямована на дослідження процесу формування різних маркерів, що можуть як прискорити адаптацію людини, так і уповільнити низку сфер її розвитку

«Маркування» поширене явище у всіх прошарках, класах та групах суспільства, будь-якого народу, у побуті, під час навчання, роботи, побудови соціальних зв'язків. Причиною «маркування» може бути будь-яка, найнезначніша, природна чи соціальна особливість, що різнить особу, групу осіб від інших. Марка – це, насамперед, соціальний атрибут людини (групи), що формується зовнішнім соціальним середовищем. Соціальне маркування виступає як символічна форма визначення соціального статусу людини на основі тих чи інших його особливостей, певної ознаки, риси. Найбільш поширеними формами прояву процесу соціального маркування в українському суспільстві є брендинг, стереотипізація, таврування, стигматизація, лейблінг.

У західній науковій літературі більш вживаним є наукова категорія «лейблінг», але сутність процесу, який планується до розгляду, повно розкриває наукова категорія «стигматизація», що використовується в різних сферах психологічного знання.

Виклад основного матеріалу. Основний зміст обох понять – це процес наклеювання ярликів. Однак, слід зазначити, що процес стигматизації носить завжди негативний характер, а лейблінг – це певний знак якості (він може бути як негативним, так і позитивним. Про негативний характер стигматизації свідчить історія виникнення самої стигми, яка, як явище з'явилася у Стародавній Греції як тавро на тілі рабів.

Феномен стигми спостерігався протягом усієї історії людства. На окремих історичних етапах розвитку суспільства стигматизація мала різні причини, але завжди виступала як елемент соціальної стратифікації суспільства, оскільки її дія було пов'язана з громадськими нормами та спрямовано на підтримку соціальної стабільності [5].

У сучасному освітньому просторі соціальна стигматизація розглядається як перешкода розвитку здібностей особистості, зокрема особистості дитини з особливими освітніми потребами, яка деформує можливості побудови життєдіяльності особистості як на найближчу, так і на віддалену перспективу; сприяє закріпленню та розвитку соціальної нерівності [2].

У теперішній період військових дій на території України стигма широко використовується головним чином у контексті військових, прав їх родин, сприйняття та допомоги сім'ям, розуміння статусу людей повернутих з полону та можливості їх адекватного повернення у соціум (здатності та уміння виховання власних дітей з ООП, спілкування людини з найближчим оточенням, рівень психічного здоров'я тощо). Соціальна стигматизація щодо такої особливості, як виховання військовополоненими (особами які повернулися з полону) власних дітей, зокрема дітей з ООП – це крайнє несхвалення (або невдоволення) осіб із нормотипових родин, думка щодо реабілітації та відмежування таких осіб від дітей, які і так мають «особливості» розвитку. соціальних

Стигматизація має двохсторонній зв'язок: вона може накладати відбиток як на окремого індивіда, так і на групу людей, змінювати сутність соціального явища. Тобто, особи, що повернені з полону є позитивним явищем в процесі війни. Але ставлення соціуму до них, як до неповносправних накладає негативний відбиток на їх діяльність загалом. Таким чином, воїн, який боровся за батьківщину, отримує негативний ярлик після полону, що так чи інакше відображається на його родині. Ставить під сумнів можливості такої людини виховувати власних дітей.

І.Гофман виокремлював такі змістовні характеристики соціальної стигматизації: нездатність стигматизованого індивіда до повноцінного соціального життя; ганебний та/або неоднозначний соціальний статус індивіда; володіння якоюсь властивістю, яка вказує на неповноцінність, особливість, зіпсованість, небезпеку чи слабкість індивіда в порівнянні з іншими людьми його категорії; дискримінація по відношенню до стигматизованого, інтеріоризація стигми, яка виявляється у почуттях сорому, ненависті до себе та самоприниження у стигматизованого; спроби носія стигми виправити свій

недолік (який може не бути, власне, і недоліком) чи отримання вторинної вигоди від нього; недовірливість, пригніченість, ворожість, занепокоєння і розгубленість [3]. Як результати незадоволеної потреби у соціальному прийнятті у стигматизованого індивіда, тобто у полоненого, який повернувся додому і прагне знову бути долученим до виховання дітей виникає патологічна незручність взаємодії з іншими нормотиповими індивідами. Від так, стигматизовані мають тенденції створювати групи, члени яких пов'язані з певною стигмою. Вчений розглядав стигматизацію через стереотипи та трактував її через соціальну нерівність у поступовій динаміці. Як і у випадку з расовою дискримінацією, стереотипи спрощують відторгнення людини, і тим самим стигматизуючий (нормотиповий) зберігає соціальну дистанцію. Потім він переходить на факт дискримінації свідомості.

Поняття стигматизації є багатокомпонентним і включає кілька рівнів: ідентифікацію відмінностей, конструювання стереотипів, категоризацію, дискримінацію. Під ідентифікацією відмінностей слід розуміти визначення та маркування існуючих відмінностей. Конструювання стереотипів – це домінуюче культурне вірування, що пов'язує маркування людей із небажаними негативними характеристиками. Категоризація відбувається в результаті розподілу маркованих людей за різними категоріями, що дозволяє визначити ступінь сепарації одних від інших. Але варто підкреслити, дискримінація виникає, коли марковані люди не лише зазнають певних втрат, утисків, а визнають, що вони дійсно не «такі», не гідні після жахів війни виховувати власних дітей тощо. Так, стигматизація – це упереджене, негативне ставлення до окремої людини або групи людей, пов'язане з наявністю в нього (них) якихось особливих властивостей чи ознак, де стигма трактується як особливість людини, «значно дискредитуючи» його в очах оточуючих. Стигматизація – це і процес, який проявляється як в ігноруванні потреб людини чи групи людей, і у заподіянні психологічної, моральної чи фізичної шкоди суб'єктам стигми.

Е. Джонс та А. Хасторф дійшли висновку, під час стигматизації важливу роль відіграє сприйняття ярликів: стигматизація виникає не тоді, коли більшість бачить ознаку, а коли більшість «вішає» на цю ознаку ярлик. Т. Липай інтерпретує соціальну стигматизацію як розвиток негативних установок по відношенню до людей зі стигмою, сформованою суспільством, самим індивідом [5].

Основними умовами виникнення процесу соціальної стигматизації є наявність у соціальній спільності фіксованих стигматизаційних установок; «Несхожість» індивіда на інших членів соціальної спільності. Стигматизований стан індивіда, що нав'язується і закріплюється як соціальна якість або ознака, інтеріоризується, сприймається людиною, стає її невід'ємною характеристикою, що визначає його місце та роль у суспільстві [4].

На індивідуальному рівні люди, які піддаються стигмі, часто відчують сором, провину, відчуття своєї відмінності та безпорадності. В результаті у них не залишається сил та ресурсів, щоб змінити своє становище на краще. Ті, хто піддається стигмі, опиняються у маргінальному стані, який позбавляє їх доступу до соціальних мереж та ресурсів, які могли б покращити їх психічне та фізичне здоров'я.

Висновки. Низка українських та зарубіжних науковців, як то М. Кабанов [2], Б. Лінк, Т. Липай, А. Мінов, Дж. Фелан [5] та інші, вважають, що стигма може бути трьох видів: позитивна, коли вона стверджує гідність людини, нейтральна та негативна, коли вона стає основним засобом позбавлення честі, гідності та здобутків військового, його права виховувати власну дитину. На нашу думку, процес стигматизації має завжди негативний характер і є наслідком складної взаємодії процесів, що відбуваються у суспільстві та у свідомості людини.

Таким чином, стигма – це негативне визначення, що фіксує місце людини. Стигматизації – навішування «ганебного» ярлика на особистість та індивідуальні особливості її життєдіяльності. Стигма дискредитує людину та/або групу осіб. Як наслідок, стигматизований стан приймається особистістю, як норма, стає його невід'ємною характеристикою, визначає його викривлене місце та роль у суспільстві. Стигматизація має негативний характер, оскільки навішування соціального ярлика змінює спосіб життя особистості та родини, найближчого соціального оточення.

Список використаних джерел

1. Кабанов М. Стигматизация в контексте современных теорий коммуникации: обзор зарубежных теорий. Вестник Харьковского национального университета им. В.Н. Каразина. Социологические исследования современного общества: методология, теория, методы. 2009. №844С. 102–106.
2. Моргун В. Психохірургія наклепів. Полтава, 2005. 284 с.
3. Goffman E. Stigma: notes on the management of spoiled identity. New York: Inglewood Cliffs, Prentice Hall, 1964. 148 p.
4. Biernat M., Dovidio J. Stigma and stereotypes. *The social psychology of stigma. Basic and Applied. Social Psychology*. 2013. № 35. P. 88–125.
5. Crocker J., Major B., Steele C. Social stigma. *Handbook of social psychology*. Boston: McGraw-Hill, 2018. 553 p.